

УДК 339.137.2..330.142

О.В. Красота, к.е.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЛЮДСЬКИЙ АСПЕКТ

Розглядається категорія «людського капіталу» як головного чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах світової економічної кризи, рівні його аналізу, види інвестицій в людський капітал та віддачу від нього, проблеми та перспективи розвитку людського капіталу в Україні.

Ключові слова: конкурентоспроможність, людський капітал, індивідуальний, корпоративний та загальнонаціональний рівень людського капіталу, інвестиції та віддача від людського капіталу, індекси конкурентоспроможності.

В умовах світової економічної кризи, що є найглибшою з часів «великої депресії», особливої актуальності набувають проблеми виведення національної економіки з тривалої рецесії, подолання її згубних наслідків та підвищення конкурентоспроможності країни. Фактор людського капіталу у системі конкурентоспроможності відіграє одну з провідних ролей, а збереження його потенціалу виступає пріоритетним завданням для держави.

Проблеми конкурентоспроможності національної економіки розглядаються у працях М. Портера, Я. Базилюк, В. Гейця, М. Згуровського, Ю. Полунєєва тощо. Людському капіталу як складовій нагальної конкурентоспроможності присвячували свої дослідження Г. Беккер, В. Геєць, Л. Любимов, В. Семиноженко, Л. Федулова, Т. Шульц та інші. В українських програмних документах серед пріоритетів економічного розвитку задекларовано побудову конкурентоспроможної, заснованої на знаннях, економіки. Зокрема, про це йдеться в Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 рр., Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки тощо.

Невивченим є потенціал конкурентоспроможності економіки України, зокрема конкурентоспроможності її людського капіталу, в умовах нинішньої світової економічної кризи.

Мета статті полягає у визначенні можливостей підвищення конкурентоспроможності національної економіки в період світової економічної кризи через підвищення конкурентоспроможності людського капіталу країни.

Конкурентоспроможність країни — це здатність економіки однієї держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, насамперед людських, підвищення продуктивності народного господарства й забезпечення на цій основі високого та постійного зростаючого рівня життя населення [1]. Важливою умовою підвищення конкурентоспроможності української економіки є створення та зміцнення людського капіталу. В основі змісту цього поняття є всебічний розвиток людини як основного фактору виробництва. Про це наголошується в Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки [2].

В економічній теорії під людським капіталом прийнято розуміти таку економічну категорію, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих в результаті інвестицій знань, умінь, навиків і здібностей людини, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються як у виробничій діяльності, так і зі споживчою метою, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів свого власника та національного доходу.

В теоретичному аспекті поняття «людський капітал» аналізується на трьох рівнях: індивідуальному, мікроекономічному та макроекономічному. На першому, індивідуальному, рівні під людським капіталом розуміється накопичений індивідумом запас здібностей, знань, вмінь та навичок, а також зовнішність, які здобуті шляхом отримання освіти, професійної підготовки та практичного досвіду, що в сукупності використовуються у певній сфері суспільної діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходів даної особи. Під зовнішністю як однією із складових людського капіталу розуміється не стільки те, чим нагородила природа кожну конкретну особу, а насамперед вміння людини виглядати привабливою, розумною і доброзичливою по відношенню до інших людей.

На мікроекономічному, тобто корпоративному, рівні людський капітал представляє собою сукупність освітнього рівня, кваліфікації професійних здібностей та накопичений виробничий досвід всіх працівників фірми. В цьому сенсі людський капітал асоціюють з комерційним капіталом фірми, оскільки більший прибуток отримується не тільки завдяки використанню матеріально-речових факторів виробництва, а й використанню так званих особистих факторів виробництва, головну роль серед яких відіграє здатність до підприємництва, підприємницький хист. Саме останній призводить до збільшення прибутків та підсилення конкурентоспроможності фірми.

На макроекономічному, тобто загальнонаціональному, рівні поняття людського капіталу охоплює нагромаджені вкладення в галузі освіти, охорони

здоров'я, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів тощо. Він трансформується в поняття національного людського капіталу, оскільки є суттєвою частиною національного багатства країни.

Людський капітал, незважаючи на рівень аналізу, має свої *особливості*. Якщо матеріально-речові фактори виробництва мають затратний характер використання (тобто задля отримання прибутку майбутньому слід здійснити витрати виробництва в поточному періоді), а фізична праця розглядається як затратний вид людської діяльності, то розумова праця трактується як капітал, тобто здатність примножувати доходи. Таким чином, у суспільстві радикально змінилися погляди на роль людини, і кошти на її розвиток стали розглядатися не як витрати, а як перспективне вкладення капіталу як інвестиції. До найважливіших видів інвестицій у людський капітал відносять освіту, охорону здоров'я і медичне обслуговування, підвищення кваліфікації робітників, професійну мобільність, пошук інформації про ціни і доходи, народження дітей та догляд за ними тощо. Освіта і підвищення кваліфікації збільшують об'єм людського капіталу, охорона здоров'я і медичне обслуговування подовжують термін його «служби», професійна мобільність і пошук інформації на ринку праці сприяють підвищенню цін за його послуги, народження і виховання дітей відтворюють його в наступному поколінні.

Віддачу від людського капіталу можна розглядати під різними кутами зору. З одного боку, вона може виступати в грошовій формі — наприклад, це більш високі заробітки працівників з вищим рівнем освіти. З іншого боку, в ній можна виділити споживчу та інвестиційну складові. Освіта представлятиме безпосередньо споживчу цінність, якщо людина отримає користь або задоволення від самого процесу навчання. А інвестиційна цінність освіти визначається тими вигодами, які вона здатна приносити після завершення навчання.

Водночас окреслилось широке коло проблем щодо ефективного розвитку людського капіталу в економіці України, що, зрештою, призводить до падіння її конкурентоспроможності на світових ринках. Так, за Індексом глобальної конкурентоспроможності, який щорічно репрезентується Всесвітнім економічним форумом, Україна станом на початок 2008 року займала лише 73-тє місце серед 131 країни. Серед переліку конкурентних переваг є ті, що відносяться до складових людського капіталу: практика наймання і звільнення (16-тє місце), доступ до вищої освіти (17-тє місце), участь жінок у трудовій діяльності (26-тє), якість освітньої системи (47-ме). Проте такі показники як «відтік мізків» (93-тє місце) та середня тривалість життя (89-тє місце) свідчать про доволі низькі позиції розвитку людського капіталу в країні, що, зрештою, пояснює її низькі рейтинги конкурентоспроможності.

За Індексом економічної свободи (оцінка «The Heritage Foundation» і «The Wall Street Journal») у 2008 році Україна займала 133-тє місце серед 157 країн і включається до категорії країн «переважно невільних», причому закріпилася на останньому місці в цій групі, яка налічує 52 країни [3, с. 15-17]. Це є свідченням доволі низького значення рівня економічної свободи в країні, що перешкоджає розвитку людського капіталу та швидшому подоланню за його допомогою кризових явищ в країні.

Підвищенню ролі людського капіталу в системі конкурентоспроможності країни в умовах світової економічної кризи сприятиме:

- створення належних умов для збереження і поліпшення здоров'я населення як одного з найголовніших пріоритетів нації;
- формування якісних робочих місць та сприяння інтелектуалізації людського капіталу;
- створення умов для самореалізації особи;
- регулювання міграційних потоків;
- використання досвіду зарубіжних країн щодо поліпшення демографічної ситуації.

Майбутнє України нерозривно пов'язане із розвитком інтелекту нації — найдорожчого капіталу країни. Збільшення інвестицій в людський капітал, створення належних умов для його розвитку має бути головним завданням державної політики. Саме ці заходи в найбільшій ступені допоможуть вийти економіці України з рецесії та подолати її згубні наслідки, підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 роки.
2. Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки.
3. Б. Данилишин, О. Веклич. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку // Економіка України. — 2008. — №7. — С. 13-21.

Annotation: *The article analyses «human capital» as the main factor of increasing the national economy ability for competition in the condition of world economic crisis, kinds of investment into human capital and profits from it, problems and perspectives of its development in Ukrainian economy.*

Key words: *Ability for competition, human capital, individual, corporative, national level of human capital, investment into human capital and profits from it, Competitiveness Indexes.*